KAPITOLA VIII.

MAPA TĚŠÍNSKÉHO KNÍŽECTVÍ JONÁŠE NIGRINIHO

1/ Úvod a autor mapy

Mimořádně hodnotnou mapou je z řady ohledů mapa těšínského knížectví, kterou na počátku 18. století vytvořil v tehdejším hlavním městě knížectví Těšíně další amatérský kartograf Jonáš Nigrini.

O Jonáši Nigrinimu máme jen kusé informace.[1)]

Nevíme kde a kdy se narodil, víme jen, že pocházel z Uher, ze Slovenska, snad z města Kremnice. Jeho příjmení je latinizované, neznáme jeho původní podobu.[2)]

Do města Těšína přišel zřejmě před rokem 1714, protože již dne 23. ledna téhož roku 1714 uzavřel v tamním římskokatolickém kostele sv. Maří Magdaleny nerovný sňatek se zde starousedlou urozenou slečnou Helenou Kateřinou Marklovskou z Žebrače. Bydlela v městě Těšíně u Horní brány.

V příslušném matričním záznamu je uveden jako Uher, snad přímo ve smyslu Maďar, lze ale předpokládat, že byl Slovák,[3)] a také je zde uveden již jako učitel na těšínské evangelické škole.[4)] Snad již tehdy, snad teprve později, tam působil jako její spolurektor, možná na pozvání zdejšího rektora Koglera (? – ?). [5)]

Avšak již za rok po sňatku pohřbil svou první ženu, zesnula dne 25. února roku 1715. Z tohoto manželství měl dceru Janu Kateřinu, narodila se v tomtéž roce 1715 a zřejmě komplikace po porodu způsobily smrt její matky.

Nutnost zajistit maličké dceři potřebnou mateřskou péči byla jistě důvodem, že se již za 3 měsíce nato znovu oženil se svou druhou ženou Evou Barbarou Barbarosz (? – ?). Ta mu postupně povila 4 syny: Jana Maxmiliána, narodil se v roce 1716, Eliáše Gottlieba, narodil se roku 1718 a zemřel v roce 1721, Daniela Gotloba, narodil se v roce 1719 a nakonec nejmladšího Christiána Gottfrieda v roce 1722.

---

[1]) Životopisné údaje viz: Władysław SOSNA, Jonas Nigrini i jego mapa, Cieszyn 2000, text komentovaného faksimile. Zde na závěr, bez dalšího upřesnění, upozorňuje, že část těchto životopisných údajů Jonáše Nigriniho získal od dr. Wacława Gojniczka.

[2]) Jiří KALÁB, Nigriniho mapa Těšínska, in: Těšínsko, ročník XLIV, 2001, č. 2, Český Těšín 2001, s. 1. Snad Čierný ? Poznámka autora.

[3]) Václav NOVÁK, Wielandovy mapy Slezska, in: Slezský sborník, ročník 1951, č. 3 a 4, Opava 1951, s. 291, přímo uvádí, že byl maďarské národnosti. To nelze vyloučit, ale jako Maďar by nejspíše komunikoval jen v maďarském jazyce a pak by pro pravděpodobnou jazykovou bariéru asi sotva mohl v česko – polském (slezském) jazykovém prostředí vyučovat. O jeho pedagogické činnosti viz další text. Není však vyloučena, i v tomto případě, jeho znalost slovenského jazyka, komunikace v latinském nebo německém jazyce, nakonec ani polsky. Jazyková bariéra, z důvodu užívání maďarského jazyka, by mu jistě i snížila kontakt s jeho chotí, u které lze, vzhledem k jménu, předpokládat slovanský původ. Poznámka autora.

[4]) Jiří STIBOR, Nerovné sňatky na Těšínsku, in: Slezsko v dějinách českého státu, sborník příspěvků …, Opava 1998, s. 222 a 224.

[5]) J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 1. Pokud ano, svědčí to o jeho osobních i odborných kvalitách.

Nevíme jaké měl Jonáš Nigrini vzdělání. Je možné, že navštěvoval některou německou univerzitu, byl evangelickým duchovním. Byl autorem kostelních písní a zabýval se i astronomií.

Neznáme důvody, proč se rozhodl vytvořit svou mapu knížectví, skutečností zůstává, že se mu za to od nejvyšší vrchnosti nedostalo vděku, byl dokonce po jejím vydání zbaven učitelského místa, uvězněn [6)] a navíc potrestán pokutou 100 dukátů. Příčinu také neznáme.

Jonáš Nigrini opustil město a odešel do Uher na Slovensko. Tam byl více než 5 let, až do roku 1730, rektorem školy ve vesnici Necpaly u města Prievidze při jihozápadním úpatí pohoří Žiar.

Na sklonku života působil jako domácí učitel v domě barona Gabriela Pronaye (? – ?) v obci Modra na úpatí pohoří Malé Karpaty.

Zemřel dne 22. září roku 1742.

2/ Vznik mapy

Nevíme přesně proč se Jonáš Nigrini rozhodl svou mapu vytvořit. Snad to byl zájem horlivého pedagoga,[7)] snad na popud zdejší vrchnosti. Těšínsko v té době nemělo žádnou podrobnou mapu a jeho obraz byl zastoupen pouze na celkové přehledné mapě Slezska Jonáše Sculteta a jejích odvozenin.[8)] Tato mapa Slezska zde zaznamenávala jen 10 sídel a 4 vodní toky.

Stalo se tak, asi po několikaleté práci, v roce 1724.

Jeho mapa je velmi podrobná a nebylo by ji možno vytvořit bez přímé terénní práce buď vlastní, nebo druhých. K jejímu sestavení mohly být nápomocny i případné podrobné informace místně znalých osob, možná to byli i jeho žáci. Úroveň záznamu však nasvědčuje účasti osobní, informace dalších osob byly jistě jen doplňující.

Víme, že se Jonáš Nigrini zabýval astronomií. Snad byl schopen v omezeném rozsahu vykonat i některé přesné měřické práce, nebo určit polohu několika základních bodů, či si potřebné podklady k jejímu stanovení zaopatřit.

Takto si mohl vytvořit základní polohopisnou kostru mapy, kterou již mohl zahušťovat vkládáním dalšího obsahu.

Ať již byl použit jakýkoli způsob, bylo to dílo velmi pracné a nákladné. A to jak sběr informací, tak veškeré sestavitelské práce a konečné vyhotovení kartografického originálu mapy.

Nákladné bylo jistě i vyhotovení tiskové desky.

Mapu Jonáše Nigriniho známe ve 2 základních variantách, starší a mladší.

Pro potřeby naší práce je označíme písmeny A (starší) a B (mladší).

---

[6]) Alfons HEYER, Die kartographischen Darstellungen Schlesiens bis zum Jahre 1720, in: Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens, Band 23, Breslau 1889, s. 239; Karel KUCHAŘ, Mapy českých zemí do poloviny 18. století – Vývoj mapového zobrazení území Československé republiky I. díl, KRÚ, Praha 1959, s. 49.

[7]) První mapa Slezska vratislavského učence a pedagoga, také rektora školy, Martina Helwiga z roku 1561 byla vytvořena právě především z pedagogických pohnutek.

[8]) Srovnej W. SOSNA, Jonas Nigrini (jako pozn. 1).

Varianta A (starší) [9]

3/ Orientace, základní vzhled, obsah a název mapy

Mapa má vzhled rukopisné mapy.

Mapa je orientována k severu. U horního okraje mapy čteme v pruhu mezi vnitřním a vnějším rámem latinský popis SEPTENTRIO, čili česky sever, vlevo čteme popis OCCIDENS, to je česky západ, dole MERIDIES, to je jih, vpravo ORIENS, neboli česky východ.

V levém dolním rohu je jednoduše orámovaný velký prostor, ve kterém 2 mužské postavy přidržují zdobenou, na okrajích prohýbanou kartuši s názvem mapy. Tito štítonoši, snad portáši, snad zbojníci, jsou oděni v dobových krojích s velkými klobouky, jsou ozbrojeni puškami těšínkami, bambitkami, šavlemi a valaškami. Jednou nohou stojí na dřevěných putnách, ze kterých vytékají proudy vod. Jsou to symboly pramenů řek Olše a Visly. Místa výtoků jsou označena popisy Olsa a Vistula. Kromě toho zde vidíme i městské znaky, vlevo 3 a vpravo 2. Představují města, jimiž tyto řeky na Těšínsku protékají a to vždy v pořadí od pramene. Znaky vlevo jsou znaky měst současné české části Těšínska, to je města Jablunkova, (Českého) Těšína a Fryštátu (Karviné).[10] Znaky vpravo se týkají měst současné polské části Těšínska. Představují znaky měst Skočova a Strumeně.[11]

Název mapy je latinský a jeho přepis je následující: DVCATVS / IN / SILESIA SVPERIORE / TESCHINENSIS / cum adjacentibus Regnorum vicinorum, / Hungariae videlicet et Poloniae, nec non / Marchionatus Moraviae etc. / Terminis, / MAPPA SPECIALIS / conatu, opera et sumtibus / Jonae Nigrini Hung. / Collegae Scholae Tesch. Ev. / sedulo delineata sculpta et excusa / candideque publicata / A.C. 1724.

To v českém jazyce znamená: Knížectví těšínské v Horním Slezsku s přilehlými královstvími sousedními, zejména Uherskem a Polskem, také markrabstvím moravským a dalšími okrsky. Mapa speciální podnikem, úsilím a vlastním nákladem Jonáše Nigriniho, uherským členem evangelické školy v Těšíně, upřímně načrtnuta, vyryta a zřetelně vydána roku 1724.[12]

Vpravo od této scény je výjev další. Představuje okolí beskydské salaše, která je vyobrazena v pozadí, na scéně je celkem 5 mužských postav, ovce v ohradě a pes. Kresba roubené stavby je opatřena vysvětlujícím popisem Salasch a Koliba, ohrada Koschar. Účastníci děje jsou v situaci každodenní salašnické činnosti, kdy byli navštíveni hostem, je to, na rozdíl od nich, městským způsobem oděný muž v popředí.[13]

---

[9]) Popis mapy dle kopie původního výtisku mapy, který je v držení soukromé osoby. Ta si nepřeje být jmenována. V Zemském archívu v Opavě je uložena barevná kopie této mapy pod označením Sb – fot. VI – 39.

[10]) Viz: Karel MÜLLER, Pečeti a znaky obcí českého Těšínska, Český Těšín 1997, s. 16 – 17, 26 – 27, 36 – 37.

[11]) Viz: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 1.

[12]) Viz: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 1.

[13]) Podrobný popis a výklad vyobrazení: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 2 – 3.

Toto parergon obsahuje řadu podrobností, má vysokou dokumentární hodnotu, je nejstarším vyobrazením beskydské salaše [14)] a je mimořádně cenným pramenem pro etnografický výzkum.

Součástí této naivní kresby jsou i délková měřítka, první je delší, je opřeno napříč o strom stojící uprostřed, druhé kratší je rovnoběžné s rámem mapy.

V latinském jazyce jsou popsány následovně: Modulus Milliaris Geographici Vulgaris a Horae unius iter.

Volně přeloženo do českého jazyka: míra obecné zeměpisné míle a míra hodinové chůze.

Zcela vpravo dole je obdélníková kartuše s mapovou legendou. Nad horním rámem je kruhový kompas upřesňující orientaci mapy. Na příslušných směrech je označen zkratkami latinských názvů světových stran S, OC, M, OR.

Pod horním okrajem rámu mapy je uprostřed jeho délky věnování těšínskému knížeti Leopoldu Josefu Karlu Lotrinskému (? – ?),[15] který zde vládl v letech 1722 – 1731.[16)]

Text věnování je na velké drapérii se zavinutými kraji, které uprostřed vévodí knížecí znak lotrinského rodu. Drapérii nesou na dlouhé tyči 2 neuměle vyvedení spoře přiodění andělé s velkými křídly a v oblacích.

Věnování má 3 části.

První 2 jsou v samostatných oválech tvořených vítěznými ratolestmi.

Zbytek věnování je rozepsán po celé ploše drapérie.

Texty jsou latinské a jsou následující:

3.1/ FaC, DeVs! AssIDVe Constent / LotharIngICa sCeptra, / ContInVata ILLIs gLorIa / sIt serIe!

Ve volném českém překladu: Čiň Bože! Ustavičně nechť trvá žezlo lotrinského rodu a stále pokračuje jeho sláva!

3.2/ Et pLaCeat SVperIs / PrInCeps, aC paLMa Coronae / LegetVr stIrpI seCVLa / perpetVa!

Ve volném českém překladu: Ať líbí se nejvyšším a palma vítězství bude odkázána potomkům po všechny věky.

---

[14]) Julian JANCZAK, Zarys dziejów kartografii śląskiej do końca XVIII wieku, IŚ w O., Opole 1976, s. 67.

[15]) Otec Františka I. Štěpána Lotrinského (18.12.1708 – 18.8.1765), který byl manželem české a uherské královny, římsko německé císařovny Marie Terezie (13.5.1717 – 29.11.1780). Viz heslo František I. Štěpán Lotrinský a Marie Terezie in : MALÁ ČESKOSLOVENSKÁ ENCYKLOPEDIE II., Academia, Praha, 1985, s. 515 a IV., 1986, s. 97.

[16]) Viz: Blanka PITRONOVÁ, Těšínsko v letech 1653 – 1848, in: Nástin dějin Těšínska, Ostrava – Praha 1992, s. 48 – 49.

Tyto texty obsahují chronogramy s rokem vydání mapy 1724.[17)]

Ad 1/ C D V I D V C L I I C C C I V I L L I L I I I = 1724

Ad 2/ L C V I I C C L M C L V I I C V I V = 1724

Hlavní text věnování je na drapérii umístěn pod oběma ovály a erbem. Jeho znění je následující:
SERENJSSJMO PJNCJPJ AC DOMJNO / DOMINO LEOPOLDO IOSEPHO CAROLO, / DEI GRATIA / DVCI LOTHARINGIAE, BARRI, MONTISFERATI, ET TESCHEN, / REGI HIEROSOLYMAE, / DVCI CALABRIAE ET GVELDRIAE, / MARCHIONI PONTIS À MOUSSON ET NOMENY / COMITI PROVINCIAE: VALDEMONTIS, BLANKENBERGAE, / ZUTPHIAE, SARVERDAE, SALM ET FALKENSTEIN, / ABSOLVTO PRINCIPI ARCHIAE ET CHARLEVILLE, etc. / SVAE REGIAE CELSITVDINI, / PRINCIPI, AC DOMINO SVO CLEMENTISSIMO, / MAPPAM HANC / eo, quo decet, submissi animi cultu dedicat / Auctor humillimus.

Ve volném českém překladu: Nejjasnějšímu knížeti a pánu Leopoldu Josefu Karlovi z Boží milosti vévodovi Lotrinskému, v Bari, Montferatskému a Těšínskému, králi Jeruzalémskému, vévodovi Kalábrijskému a Gueldria, markraběti Pontijskému a Moussonskému a Nomeny, hraběti provincie Valdemontis, Blankenberg, Zutphie, Sarverd, Salm, Falkenstein a Charleville atd., jeho královské výsosti knížeti a pánu svému nejlaskavějšímu tuto mapu jemu, jak přísluší v podřízené úctě, věnuje nejponíženější autor.[18)]

Obsah této velmi podrobné mapy je především určen mapovou legendou v latinském znění: Notarum Explicatio.

Má celkem 12 řádků, obsahuje 15 mapových značek.

Urbs celebris.	významné město
Oppidum.	městečko
Arx et Castellum.	hrad a pevnost
Pagus cum et sine templo.	vesnice s kostelem a bez kostela
Vila et Vicus.	statek a osada
Piscina.	rybník
Mons praeceteris celebr.	hora nad jiné významná
Opilion: casa cum septo pecuario. vulgo Salasch.	ovčín, chatrč s ohradou pro ovce lidově zvaná salaš
Fabrica papyri.	papírna
Officina ferri.	železárna
Vinetum.	vinice
Bona Camerae Duc: Teschin.	statky těšínské komory [19)]

[17]) Viz také: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 3. Výpisy chronogramů autor.

[18]) Viz: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 3 a 4.

[19]) Viz také: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 2.

Kromě výše uvedeného jsou samozřejmě ještě zakresleny tekoucí vody, ostatní reliéf, porosty, hranice, to vše v rámu mapy a opatřené popisem.

4/ Velikost mapy

Mapa má rozměry 580 x 475 mm. [20)]

5/ Měřítko mapy

Měřítko mapy je asi 1 : 153 000.[21)]

Na mapě však toto číselné měřítko uvedeno není. Uživateli mapy byla předložena 2 délková měřítka, a to:

1/ míra obecné zeměpisné míle

2/ míra hodinové chůze.

Ad1/ Je nutno určit, co pod tímto názvem Jonáš Nigrini chápal, jakou hodnotu (velikost) měla jím uváděná obecná zeměpisná míle.

Až dosud jsme se setkali s pojmy zeměpisná míle a obecná německá míle.

Zeměpisná míle byla obecně definována jako 1/15 rovníkového stupně, to = 4´ délkové, to = 1855,11 m x 4 = 7420,44 m, zaokrouhleně 7420 m.[22)]

Obecná německá míle, velmi často používaná na mapách Slezska, byla definována jako 1/15 poledníkového stupně, to = 4´ šířkové. Pokud tento obecný předpoklad vztáhneme na podmínky naší mapy, tedy k zeměpisné šířce Těšínska, pak platí, že:

1^0 šířkový mezi 49^0 a 50^0 severní zeměpisné šířky má velikost 111 206,8 m.[23)]

To znamená, že:

---

[20]) Viz: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 4. A. HEYER, Die kartographischen (jako pozn. 6), s. 239 udává rozměr této mapy ve velikosti 587 x 478 mm. Stejně tak J. JANCZAK, Zarys (jako pozn. 14), s. 68.

[21]) Viz: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 4. A. HEYER, Die kartographischen (jako pozn. 6), s. 239 udává velikost měřítka mapy 1 : 150 000, J. JANCZAK, Zarys (jako pozn. 14), s. 68 1 : 156 000. Protože nemáme k dispozici původní výtisk mapy, ale pouze jeho kopii na papíře, nemůžeme na ní přesně měřit a proto prozatím nepřistoupíme k ověření správnosti těchto údajů. Odlišné měřítko ve velikosti 1 : 175 000 udává Klaus LINDNER, Zwischen Oder und Riesengebirge – schlesische Karten aus fünf Jahrhunderten, AHKV, Weißenhorn 1995, s. 193.

[22]) K této problematice zde i níže viz: Karel KUCHAŘ, Míle a milníky, in: Ročenka LIDÉ a ZEMĚ, NČSAV, Praha 1961, s. 174 – 176.

[23]) Viz: Karel KUCHAŘ, Kapitoly z nauky o mapách, Melantrich, Praha 1943, s. 97.

1´ šířková mezi 49^0 a 50^0 severní zeměpisné šířky má velikost 111 206,8 m : 60´ = 1853,4 m, zaokrouhleně 1853 m.

To znamená, že: 1´= 1853 m x 4´ = 7412 m.

Takto zjištěná hodnota obecné německé míle v podmínkách Těšínska se blíží hodnotě zeměpisné míle, a v praxi se obě také často ztotožňují.[24)]

Jonáš Nigrini však velikost své obecné zeměpisné míle stanovil na 5´ šířkových.

To znamená, že: 1´= 1853 m x 5´ = 9265 m.

Svou velikostí 9265 m se od obou předchozích mílí výrazně liší.

Proč ji takto na své mapě nazval, již asi nezjistíme.

Tato velikost se s rozdílem pouhých 15 m velmi blíží velikosti střední české míle 9250 m, kterou při svých mapovacích pracích při tvorbě mapy Čech z roku 1720 užíval Jan Kryštof Müller [25)] (15.3.1673 – 21.6.1721).[26)]

Mapa vyšla tiskem v roce 1722, byla tedy pro našeho autora dostupná.[27)]) Jí se mohl v tomto ohledu inspirovat. Zda se tak stalo, či je to pouze shoda, nevíme.

Ad 2/ Pod pojmem míra hodinové chůze můžeme chápat kdysi užívanou hodinovou míli, což byla délková jednotka představující vzdálenost, kterou bylo možno urazit za 1 hodinu chůze.

Bylo například uváděno, že za 2,5 hodiny je možno ujít 8 italských mil. 1 italská míle = 1480 m.

To znamená, že:

1/ za 2,5 hodiny bylo možno ujít 1480 m x 8 = 11 840 m.

2/ za 1 hodinu bylo možno ujít 11 480 m : 2,5 = 4736 m.

Na mapě je tato hodinová míle vykreslena v délce 4´ délkových.

Mapovaná oblast Těšínsko leží v rozmezí 49 ^{0} a 50 ^{0} severní zeměpisné šířky.

---

[24]) Viz kapitola III., poznámka 60.

[25])K. KUCHAŘ, Mapy (jako pozn. 6), s. 29.

[26]) K. KUCHAŘ, Mapy (jako pozn. 6), s. 22 – 23; Milan Václav DRÁPELA, Vývoj moravské kartografie, habilitační práce, nepublikováno, Brno 1994, s. 132.

[27]) K. KUCHAŘ, Mapy (jako pozn. 6), s. 24.

1^0 délkový na 49 rovnoběžce má velikost 73 162,9 m.

1^0 délkový na 50 rovnoběžce má velikost 71 687,0 m.[28)]

To znamená, že:

1/ 1´ délková na 49 rovnoběžce má velikost 73 162,9 m : 60´ = 1219,4 m.

2/ 1´ délková na 50 rovnoběžce má velikost 71 687,0 m : 60´ = 1194,8 m.

Pro naše potřeby můžeme z obou hodnot vytvořit hodnotu průměrnou, která činí 1207, 1 m, zaokrouhleně 1207 m.

To znamená, že:

1 hodinová míle na mapě Jonáše Nigriniho má velikost 1207m x 4´= 4828 m.

Tento rozměr se velmi přibližuje výše uvedenému rozměru, stanovenému na podkladě užití italské míle, a který se rovnal 4736 m. Rozdíl je pouze 92 m.

Je otázka, zda bylo možno za 1 hodinu urazit, ve většinou hornatém terénu Těšínska, vzdálenost takřka 5 km.

Protože nemáme k dispozici původní výtisk mapy, ale jen její kopii, nebudeme s ohledem na možnou srážku papíru přistupovat k výpočtu měřítka mapy dle těchto zjištěných hodnot.

6/ Zobrazené území

Podle zeměpisných souřadnic má mapa rozsah 49^0 22,5´ až 50^0 03´severní zeměpisné šířky a 39^0 44´ až 41^0 06´ východní zeměpisné délky.

Nejsevernějším zobrazeným místem na mapě je vesnice s kostelem popsaná na mapě jako Cerekwe. Je to Polska Cerekiew. Nejzápadnějším místem je slezská vesnice Březová na Opavsku, popsaná jako Prise, nejjižnějším místem horská vesnice Oščadnica na Slovensku, na mapě nese název Osstanitz a na východě je nejvzdálenějším místem město popsané Živiec, polsky Żywiec.

Mapa zobrazuje celé území Těšínska a vedle toho části území knížectví krnovského a opavského, část Moravy, část Uher (Slovenska), část Polska, část panství Pština a část Ratibořska.

Tato území mají na mapě následující latinské názvy: DVCATVS / TESCHI / NENSIS, DVCATVS / CARNO – / VI EN – / SIS / ET / OPPA VI / EN – / SIS, MO RA VIAE / PA RS, REGNI HVNGARIAE FINES / REGNI POLONIAE TERMINI, PARS / DYNASTIAE / PLES SENE NSIS.

V českém překladu: knížectví těšínské, knížectví krnovské a opavské, část Moravy, hranice Uherského království, Království polského vymezení, část panství Pština. Ratibořsko není popsáno.

---

[28]) Údaje pro obě 2 hodnoty 1^0 viz: K. KUCHAŘ, Kapitoly (jako pozn. 23), s. 97.

Je zajímavé, že se autor mapy rozhodl mapový obraz rozšířit až tak daleko na západ a vcelku i nadbytečně na východ. Zákres zde sice není tak obsažný, přesto zde ale zaznamenal i velmi malé vesnice.[29)]

Svému cíli tak musel věnovat mnohem větší úsilí a jistě se mu i navýšily náklady na vyhotovení tiskové desky.

7/ Sídla

Zanesení co největšího počtu sídel různých druhů do mapy věnoval Jonáš Nigrini velkou pozornost. V legendě mapy jich stanovil celkem 11.

K vyjádření jejich polohy použil jak značek půdorysných, tak i bodových, vždy však ve spojení s malým lokalizačním kroužkem. Půdorysně jsou zakreslena největší města, ale i zemská opevnění, nazývaná šance, na jižní hranici s Uhrami v oblasti Jablunkovského průsmyku. [30)] Na mapě je najdeme s názvy Grosse Schantz, Alte Schantz, Kleine Schantz a Ochsen Schantz. V českém překladu: Velká, Stará, Malá a ? šance. Podobné opevnění je naznačeno u města Ludwikowice v Polsku.

Půdorysně jsou zobrazena knížecí města Opava a Ratiboř, na mapě Oppawa, TROPAV a RATIBOR, i s náznakem bastionového opevnění, který, v případě města Opavy není svou podstatou zcela vzdálen skutečnosti.[31)] Stěží se však můžeme domnívat, že by si autor kladl za hlavní cíl věrné podání tamního městského opevnění, zákres byl spíše jen obvyklou výpovědí o tehdejší obecné úrovni zabezpečení významných měst. Hlavní město Těšínska Těšín je doprovozeno schematickým perspektivním pohledem na město s vyjádřením obvodu městských hradeb, které si zde ještě zachovaly bezmála svou původní středověkou tvář.[32)]

Prostá silueta je připojena ke kruhové značce města Bohumína, Karviné. Frýdku, Jablunkova a Bílska. Na mapě jsou popsány jako Bohumin, Freystadt, Fridek, Jablonka a Bilitz.

Z dalších měst můžeme uvést Bílovec, Místek, Skočov. V mapě jsou popsány Wagstadt, Mistko, Skotzow.

Stejně jako na dřívější celkové přehledné mapě Slezska Jonáše Sculteta se i zde při vlastním grafickém provedení setkáváme s jistou mírou nedůslednosti v dodržení legendy mapy. Mapové značky se ne vždy přidržují svého vzoru a pak je v případě některých měst nesnadné ze zákresu na mapě vyvodit, do které kategorie vlastně náleží.

V celé mapě je zakresleno asi 520 sídel, v hranicích Těšínska 250.[33)]

---

[29]) Pro západní části mu zcela jistě byla předlohou tehdy již vydaná mapa Moravy z roku 1716, kterou vytvořil císařský inženýr Jan Kryštof Müller. O mapě viz: M. V. DRÁPELA, Vývoj (jako pozn. 26), s. 70 – 77.

[30]) Je to možná nejstarší zákres těchto pevností na mapě. Toto opevnění zde stálo již v 16. století. Blíže: Bohumír INDRA, Stavba šanců v jablunkovském průsmyku v r. 1663, in: Vlastivědné listy Severomoravského kraje, ročník 4, 2/ 1978, Opava 1978, s. 20 – 23.

[31]) Viz rukopisný plán města Opavy z doby okolo roku 1700. In: Jaromír KALUS, Karel MÜLLER, Rudolf ŽÁČEK, Stará Opava Alt – Troppau, Opava 1994, s. 45. Město Ratiboř však takovéto opevnění nemělo. K tomu viz: Rudolf ŽÁČEK, Dějiny Slezska v datech, Libri, Praha 2004, s. 443.

[32]) Viz pohled na město Těšín na mapě Těšínska Matouše Seuttera (1678 – 1756) z doby okolo roku 1740. O této mapě viz níže.

[33]) J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 5.

Kromě zakreslení značného množství obvykle zaznamenávaných sídel jako města, hrady (zámky) a vesnice, zaznačil Jonáš Nigrini do své mapy také papírny a hutě železa, mlýny a sklárny, [34] především však neobvyklé množství, v dané horské krajině však tak typických, těch nejmenších a někdy i jen přechodných sídel – salaší.

Salaše jsou na mapě zaznačeny jako malý obdélník, který má v levém horním rohu další, ještě menší podobný geometrický tvar. To zřejmě byla salaš a větší obdélník ohrada kolem ní.

Salaší je na mapě zobrazeno asi 50, nejsou zde všechny, v rámci kartografické generalizace Jonáš Nigrini některé vynechal.[35]

I když není tento záznam úplný, jeho význam byl již v tehdejší době nesporný.

8/ Vodstvo

Vodstvo zobrazil Jonáš Nigrini obojí, tekoucí i stojaté.

Kromě hlavních vodních toků v oblasti, to je řek Odry a jejích přítoků řeky Opavy, Ostravice a Olše a další důležité řeky Těšínska řeky Visly, s jejími přítoky řekou Brennica, řekou Bělou a řekou Soła, je zde zobrazena řada velmi malých vodních toků, až na úrovni horských potoků.

Jmenované řeky mají na mapě tyto názvy: Odra fl:, Odera fl:, Oppawitz fl.,[36] Ostrawitza fl., Olsa fl:, Vistula fl:, Brennicza fl., Biala fl: a Sola fl. .

Je zaznamenáno prameniště řeky Olše, řeky Visly a řeky Bělé pod názvy: Olsae fons, Tres Vistulae Fontes a fons Biala, to je v českém překladu: pramen Olše, tři prameny Visly a pramen Bělé.

Další vodní tok, který má na mapě název, je řeka Morávka, zde se jménem Morawka fl:.

Vodní toky jsou vykresleny jako dvojčaré a i jako jednočaré. Některé dvojčaré vodní toky mají vkresleny proudnice, to pro umocnění dojmu jejich mohutnosti.

V mapě je zaznamenáno také značné množství vodních ploch. Jsou to rybníky a my je vidíme při ústí řeky Olše do řeky Odry, také v místech, kde řeka Visla opouští Těšínsko a mění svůj tok východním směrem.

Zdá se, že zákres rybníků není jen symbolický, ale že skutečně odpovídá základní polohou a počtem. Přinejmenším těch větších. Při okrajích jsou šrafovány a u mnoha z nich jsou dokonce naznačeny i jejich hráze. O přiměřenosti jejich ploch užitému měřítku mapy lze však pochybovat.

---

[34]) Viz: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 5.

[35]) Viz: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 5.

[36]) Je to druhý mapový záznam tohoto, po dnes úporně drženého, názvu pro tento vodní tok, který má úřední název Opava. K tomu viz: Tomáš GRIM, Řeky Opava a Opavice, in: Vlastivědné listy Severomoravského kraje, 1 1982, ročník 8, Opava, s. 40. Poprvé ho do mapy zaznamenal Jan Kryštof Müller na své mapě Moravy z roku 1716. Uvedl ho ve znění Oppawitza fl. Viz faksimile mapy Moravy z roku 1716, VZÚ, Praha 1998.

Velmi hustý zákres říční sítě a vodních ploch svědčí o důvěrné znalosti terénu. Je pouze škoda, že i tyto malé přítoky nejsou pojmenovány. Je zcela jisté, že bylo v autorových možnostech si tyto informace zaopatřit.

9/ Reliéf

Dobrá znalost prostředí, ve kterém se autor pohyboval, mu umožnila vyjádřit výškové členění terénu způsobem, který se, na rozdíl od jiných, v té době běžně užívaných, přece jen více blížil skutečnosti. I on sice použil kopečkové metody, jeho tvarování jednotlivých vrcholů však více odpovídalo modelaci krajiny. Nárysy vyvýšenin neměly onu nepřiměřenou ostrost vrcholů a svahů vysokohorského prostředí, kterou tehdejší kartografové nebo rytci s oblibou, a mnohdy bez jakéhokoli opodstatnění, přisuzovali všem zákresům horských celků, které vytvářeli. Jonáš Nigrini své kopce vykreslil s určitým převýšením, ale ne tak, aby se svým předlohám vzdálil. V některých případech jsou jeho kresby takřka jejich obrazem.

Kopce jsou šrafovány tak, že kresba vytváří iluzi nasvícení slunečním svitem od západu. Stíny pak leží na východní straně vyvýšenin.

V legendě mapy je pamatováno na významné vrcholy. Je zde mapová značka s latinským popisem Mons prae ceteris celebr.(is), to je volně přeloženo v českém jazyce: hora nad jiné vynikající. Takové jsou v nákresu i o něco vyšší. Například Velká Čantoryje (995 m.n.m.), na mapě je popsána M. / Gr. Czantorj.

Není to jediný název toho druhu. Pokud se omezíme na současnou českou část Těšínska, můžeme uvést znění hory Lissa M., Prasziwka, Godula M., Ropicza / M., Schindelny M., M. Jaworowy, Ostrj M., Stozek M.. V současném českém znění jsou tyto názvy následující: Lysá hora (1323 m.n.m.), Prašivá (843 m.n.m.), Godula (738 m.n.m.), Ropice (1082 m.n.m.), Šindelná (1000 m.n.m.), Javorový (1032 m.n.m.), Ostrý (1044 m.n.m.) a Velký Sožek (978 m.n.m.).[37)]

Tento počet není samozřejmě vyčerpávající, autor mapy by byl schopen vzhledem k použitému měřítku mapy takovýchto zeměpisných názvů hor zanést do mapy mnohem více. Nestalo se však.

Ostatně, v mapě není ani název celého horského celku Beskyd. Ty jako takové popsány nejsou. Tento název se v mapě vyskytuje jen jako název hory Karolówka (931 m.n.m.) v Polsku v podobě M. / Beskid.

Celkový ráz krajiny byl v zásadě vystižen dobře, jsou rozlišena místa hornatá, to je Moravskoslezské a Slezské Beskydy, údolí řek, lze rozpoznat Jablunkovskou brázdu, Podbeskydskou pahorkatinu a Slezské podhůří, dále nížinné části Ostravské pánve.

Měřeno současnými nároky, bylo by možno předloženému zákresu mnohé vytknout. Ale i v této podobě je nutno podání reliéfu na této mapě hodnotit kladně. Bylo to poprvé, kdy bylo pro tuto část Slezska poskytnuto uživateli mapy tolik výškopisných informací.

[37)] V současné polské části Těšínska jsou zaznamenány vrcholy: Wróżna, Mała Czantoria, Karolówka, Cieńków nad Malinką, Barania, Skrzyczne.

10/ Porosty

Mapová značka lesních porostů není součástí legendy mapy. Je však zcela zřejmé, co představuje. Lze předpokládat, že spíše než lesy jehličnaté představuje lesy listnaté, což je většinově v souladu s tehdejší druhovou skladbou lesních porostů.

Lesní celky jsou kresleny v menší hustotě mapových značek, to je umožnilo umisťovat i do kresby reliéfu, kterou nepřekrývají. Vidíme je jak v nižších polohách, v údolí řek, tak i na svazích hor až k jejich vrcholům. To odpovídá přirozenému stavu pokrytí terénu tímto porostem.

Přesné umístění není možno v dané chvíli posoudit, lze však mít za to, že tyto lesy jsou alespoň z části zakresleny správně, že odpovídají místu svého historického výskytu.

Legenda mapy obsahuje i zákres vinic. Vidíme je položeny severovýchodně od města Skočova, na mapě Skotzow, na pravém břehu řeky Visly u vesnice s kostelem, se jménem Perstetz. Současný název místa je Pierściec.

11/ Hranice

Na mapě jsou zakresleny hranice knížectví těšínského, hranice sousedních knížectví a zemí, které jsme uvedli výše. Mimo to i moravské enklávy ve Slezsku.

Samotné Těšínsko je na mapě navíc ještě rozčleněno na těšínsko, frýdecké panství, bílské panství.

Dále vidíme jako samostatný útvar Bohumínsko a ještě oddělenou část Těšínska na severovýchodě území.

Tyto územní celky jsou na mapě latinsky popsány: DVCATVS / TESCHI / NENSIS, DYNASTIA / FRIDECENSIS, DYNASTIA / BILICENSIS.

Ještě následuje CIRCV LVS / ODER BER GENSIS., CIRCV / LVS / TE / SCHINen / sis.

Moravské enklávy jsou 2 a to: ketřská, takto pojmenovaná dle biskupského města Ketře, dnes v Polsku s názvem Kietrz, na mapě s popisem Kätscher a slatinská, podle vesnice Slatina nedaleko slezského města Bílovce, na mapě mají názvy Schlatten a Bielowec,Wagstadt.

Tyto enklávy mají latinské názvy: MORAVIAE / Circulus., Circulus / MORAVIAE.[38)]

12/ Názvosloví a popis

Názvosloví mapy je latinské, německé, české a polské.

Latinského jazyka bylo, tak jako na většině map té doby, použito pro názvy světových stran, názvy územních celků, název mapy, věnování, vysvětlivky.

---

[38]) Jako prvý je zřejmě zaznamenal Jan Kryštof Müller na své mapě Moravy z roku 1716. Je pravděpodobné, že i v tomto ohledu čerpal Jonáš Nigrini z této mapy.

Zeměpisné názvy sídel, vodstva a významných vrcholů jsou ve výše uvedených dalších jazycích.

Německy je například uveden název hlavního města Těšína v podobě TESCHEN, nebo města Bílska Bilitz. Vesnice se zámkem Německá Lutyně, dnes Dolní Lutyně, je popsána jako Deutschleuten. Železárny ve Starých Hamrech mají název Altham(m)er. Město Skočov, polsky Skoczów, je popsáno jako Skotczow.

České, takřka v současném znění, jsou v této mapě například názvy jako Dobra, Fridek, Martinow, Nosowice, Oldřichowice, Polanka, Poruba, Pustá polom, Rakowec a Wélka Polom.

Z polských názvů můžeme uvést název města Bierun, současné znění je Bieruń Stary.

Vidíme i zdvojení názvosloví. Město Klímkovice je popsáno jako Königsberg a současně i Klinkowice. Podobně město Bílovec, je v německém jazyce popsáno Wagstadt, v jazyce českém jako Bielowec. A nakonec další hlavní knížecí město Opava, na mapě TROPPAV, k tomuto německému názvu je pak připojen původní český název Oppawa.

Přepis je sice od správné podoby trochu odlišný, je však zřejmé, že tyto názvy autor chtěl předložit jako názvy české.

Znění většiny názvů jasně dokládá slovanské osídlení území, ať již českého (moravského), nebo polského původu, jen menší část je poněmčena zcela, nebo vlivem německého jazyka je zkomolena.

K popisu mapy bylo použito více druhů písma. Jednak latinské písmo kolmé, jednak vpravo ukloněná italská kurzíva, jednak písmo, dle tvarů, rukopisné. Velkými písmeny byly popsány územní celky a velká města, malými písmeny ostatní názvy v mapě.

Výška písmen byla přizpůsobena významu a rozsahu popisovaného prvku v mapě. Tak například vévodství Těšínské je popsáno největšími písmeny v mapě, ostatní o něco menšími. Podobně se střídala výška písmen i v názvu mapy a v jejím věnování.

Popisy sídel jsou rovnoběžné s jižním a severním rámem mapy, stejně tak popisy významných hor.

Popisy vodních toků jsou umístěny podél jejich břehů. V případě velkých řek se názvy opakují. Někdy jsou názvy položeny nevhodně, není dodržena zásada jejich čitelnosti od východu a jihu. Mnohé popisy „padají“ jsou těžce čitelné. Viz popisy řeky Morávky a Olše.

Popisy části územních celků jsou vodorovné, část jich sleduje průběh svých hranic.

Popisy na mapě jsou čitelné, autor však s písmem, jako významným informačním prostředkem, nedokázal vhodně naložit, popisy jsou drobné, nevýrazné a poněkud zanikají v ostatní kresbě mapy.

13/ Přesnost mapy

Mapa Jonáše Nigriniho má rám mapy a na něm jsou vyneseny hodnoty severní zeměpisné šířky a východní zeměpisné délky s přesností na 1´. Takové je dělení rámu jak v poledníkovém, tak i v rovnoběžkovém směru. Popsány jsou celé ^{0}, to je 49 ^{0} a 50 ^{0} a každá 5´ severní zeměpisné šířky, to je: 25´, 30´, 35´, 40´, 45´, 50´, 55´, dále pak 40 ^{0} a 41^0 a každá 10´ východní zeměpisné délky, čili: 50´, 10´, 20´, 30´, 40´, 50´. V levém dolním rohu, v mezi rámovém pruhu, je u 49 ^{0}´a 25´latinské vysvětlení: Latitudo Grad Min, to v českém jazyce znamená: šířka, stupeň, minuta.

Podle těchto údajů lze tedy přesně určit zeměpisné souřadnice vybraných míst na mapě a porovnat je s hodnotami souřadnic těch samých míst zjištěných podle současných způsobů měření.[39)] Tím spíše, že zeměpisná síť je vynesena přímo v mapě.

Pokud budou zjištěné odchylky stejné, znamená to dostatečnou přesnost zákresu, současně bude možné odvodit místo základního poledníku mapy.

Tabulka č. 1: Zjištění odchylek ve směru západ – východ a odchylek k odvození nultého poledníku mapy Jonáše Nigriniho

Místo	Souřadnice dle Nigriniho mapy	Souřadnice dle současných způsobů měření	Rozdíl 1	Rozdíl 2 [40)]
Opava	39^0 44´	17^0 54´	21 ^{0} 50´	4^0 10´
Bohumín	40^0 11´	18^0 20´	21^0 51´	4^0 11´
Těšín	40^0 30´	18^0 40´	21^0 50´	4^0 10´
Skočov	40^0 40´	18^0 45´	21^0 55´	4^0 15´
Pština	40^0 50´	18^0 58´	21^0 50´	4^0 10´

Vysvětleni:

Rozdíl 1 (R1) = rozdíl souřadnic dle mapy Jonáše Nigriniho a souřadnic dle současných způsobů měření.

Rozdíl 2 (R2) = rozdíl R1 - 17^0 40´, což je hodnota západní zeměpisné délky nultého poledníku od Ferra.

---

[39]) Souřadnice dle současných způsobů měření = hodnoty východní zeměpisné délky vybraných míst uváděné in: Malý atlas světa – Státy a země, ÚSGK, Praha 1956, s. 9 – 103.

[40]) Slouží pouze pro ilustraci velikosti posunu zeměpisné sítě na mapě východním směrem. K určení nultého poledníku postačí rozdíl 1.

Z výsledných hodnot R 1 přibližně 21^0 50´ i R 2 přibližně 4^0 10´ je zřejmé, že Jonáš Nigrini použil jiný počáteční poledník, než poledník od Ferra, nebo jeho počátek chybně stanovil. Při použití 0 poledníku od Ferra a správné poloze sídla na mapě, by se R 2 rovnalo 00 ^{0} 00´.

Takto se tento počátek přibližuje Kapverdským ostrovům, které byly kdysi rovněž místem průchodu 0 poledníků, [41)] ale nedosahuje jich. [42)]

Vybraná místa, jejichž poloha byla posuzována, leží v rozmezí 49^0 a 50^0 severní zeměpisné šířky. [43)]

1^0 délkový na 49 rovnoběžce má velikost 73 162,9 m.

1^0 délkový na 50 rovnoběžce má velikost 71 687,0 m.

To znamená, že:

1/ 1´ délková na 49 rovnoběžce má velikost 73 162,9 m : 60´ = 1219,4 m.

2/ 1´ délková na 50 rovnoběžce má velikost 71 687,0 m : 60´ = 1194,8 m.

Pro naše potřeby můžeme z obou hodnot vytvořit hodnotu průměrnou, která činí : 1207, 1 m, zaokrouhleně 1207 m.

Největší odchylka mezi jednotlivými hodnotami R 1 i R 2 ve směru západ východ činí 5´, což představuje v délkové míře 5´ x 1207 m = 6035 m. [44)]

Také tento rozdíl se může, dle současných nároků na přesnost mapy, jevit jako značný a to zvláště zhledem k velikosti použitého měřítka mapy. V oné době však nebyl nijak neobvyklý. [45)]

Stejně, jako jsme měli možnost posoudit velikost odchylek východní zeměpisné délky polohy vybraných sídel na mapě, můžeme posoudit i velikost odchylek severní zeměpisné šířky polohy jiné skupiny vybraných sídel na mapě.

---

[41]) Bohuslav HORÁK, Dějiny zeměpisu II. – Doba velkých objevů (15. a 16. století), NČSAV, Praha 1958, s. 129.

[42]) Kapverdské ostrovy leží přibližně na 25^0 západní zeměpisné délky (ostrov São Vicente), Kanárské ostrovy na 17^0 40´ (mys Ferro), blízký Zelený mys na západoafrickém pobřeží na 17^0 32´ západní zeměpisné délky. Viz: MČSE (jako pozn. 15), III., 1986, s. 304; II., 1985, s. 418; VI., 1987, s. 806.

[43]) Bylo již také uvedeno v pojednání o měřítku mapy. Níže uvedené údaje viz: K. KUCHAŘ, Kapitoly (jako pozn. 23), s. 97.

[44]) J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 5 uvádí polohopisné odchylky u velkých měst 2 – 3 km, u ostatních je rozdíl oproti správné poloze zhruba 3x větší, místně činí až 8 km.

[45]) Rozdíl polohy měst Opavy a Bohumína je dle současných způsobů měření 26´ východní zeměpisné délky. Mapa Jonáše Nigriniho tuto polohu zaznamenává s rozdílem 27´. Jan Kryštof Müller na své mapě Moravy z roku 1716 zanesl obě města do mapy s odstupem 32´ východní zeměpisné délky. Jeho rozdíl (chyba) oproti správným hodnotám je 6´. Viz faksimile mapy Moravy z roku 1716, VZÚ, Praha 1998.

Tabulka č. 2: Zjištění hodnot souřadnic severní zeměpisné šířky vybraných sídel dle mapy Jonáše Nigriniho a rozdílů oproti hodnotám dle současných způsobů měření

Místo	Souřadnice dle Nigriniho mapy [46)]	Souřadnice dle současných způsobů měření	Rozdíl
Ratiboř	50^0 01´	50^0 06´	- 0^0 05´
Opava	49^0 53´	49^0 58´	- 0^0 05´
Bohumín	49^0 51´	49^0 56´	- 0^0 05´
Těšín	49^0 41´	49^0 44´	- 0^0 03´
Jablunkov	49^0 30´	49^0 35´	- 0^0 05´

1^0 šířkový mezi 49 ^{0} a 50 ^{0} severní zeměpisné šířky má velikost 111 206,8 m.

To znamená, že:

1´ šířková mezi 49^0 a 50^0 severní zeměpisné šířky má velikost 111 206,8 m : 60´ = 1853,4 m, zaokrouhleně 1853 m.

Největší odchylka mezi jednotlivými hodnotami činí 5´, což představuje v délkové míře 5´ x 1853 m = 9265 m.[47)]

Zajímavý je rozdíl v poloze hlavního města Těšína, který činí jen 3´.

Také tento rozdíl se jeví jako značný. Je třeba si ale uvědomit, že mapa je dílem člověka, sice snad poučeného, zabýval se astronomií, avšak bez potřebných dalších zkušeností, zřejmě s žádnou podporou a přece jen asi laika.

Zdá se, že vlastní mapa je vůči rámu mapy posunuta jihovýchodním směrem. Příčinu toho neznáme. [48)]

Toto však byl, v té době, obvyklý jev, kdy řada autorů vytvářela mapy bez jakýchkoli matematických základů a teprve v závěru prací je opatřovala rámem se souřadnicemi. Tento dodatečný postup pak vedl k posunům a pochybením tohoto druhu.

---

[46]) Hodnoty jsou uváděny zaokrouhleně na celé ´.

[47]) Takřka se rovná velikosti střední české míle. Viz pojednání o měřítku mapy výše.

[48]) Podrobný rozbor přesnosti mapy by byl zcela jistě zajímavý a žádoucí. Pro jeho předpokládanou obsažnost ho však nebylo možno do této práce zařadit.

Přesnost mapy můžeme posoudit i běžným pohledovým srovnáním se zákresem na současné mapě. Při takovémto srovnání se sídla zdají být umístěna v přibližně správných vzdálenostech a směrech vůči sobě.

Zjevné posuny však vidíme v zákresu význačných vrcholů. Je to zvláště patrné v poloze hory Godula, Ropice, Šindelná, Javorový a Ostrý.

Prvé 2 vrcholy jsou k sobě zcela neúměrně přiblíženy, jejich pomyslná spojnice je vedena pod špatným úhlem. Zcela chybně jsou oba vrcholy položeny vůči dalším 3, mají být posunuty mnohem severněji.

Při podrobném srovnání bychom takovýchto nedostatků nalezli mnohem více.

Mapování horského terénu je vždy nesnadné a tyto závady nemohou být překvapením.

Všeobecně lze ale říci, že mapa je zpracována relativně velmi přesně. Nebýt posunu mapového obrazu vůči rámu mapy, zjistili bychom při zkoumání polohy sídel pravděpodobně značně příznivé hodnoty.

Je přesně dodržen vztah mezi délkovými jednotkami a zeměpisnou sítí. I to svědčí o pečlivém přístupu autora k této problematice.

14/ Tvorba tiskové desky

Při zběžném pohledu působí mapa jako rukopisný výtvor, přesto i ona byla tištěna z mědirytiny.

Tiskovou desku vyhotovil buď sám autor, nebo jiný nezkušený rytec.[49)]

Dotyčný nepochybně ovládal techniku rytí, postrádal však jakýkoli výtvarný cit, kresby v mapě mají ráz těžkopádné naivní lidové kresby, na straně druhé právě v tom spočívá i její jisté kouzlo.

Také mapový obsah je pojednán stejným způsobem. Je vidět, že si rytec neuvědomoval potřebu jistého rozvržení všech prvků, popisy jsou vkládány skoro chaoticky a neladně do volných míst, nebylo dbáno rovnoměrného proložení písma, některé popisy jsou obrácené hlavou písma dolů.

Na straně druhé texty názvu mapy a jejího věnování jsou náležitě symetrické.

Jako celek je však mapa rozvržena dobře, věnování je umístěno na čestném místě, název mapy v obvyklé poloze, doplňková informativní kresba salaše je připojena k místům nejčastějšího výskytu.

Pracovní postup tvorby tiskové desky byl následující. Nejprve byly vyryty polohové kroužky sídel, pak vodstvo, popisy, reliéf, porosty a nakonec hranice.

15/ Barevnost mapy

Jak již bylo uvedeno, byly všechny dosažitelné výtisky mapy zabaveny a následně zničeny. Mapa je proto nesmírně vzácná. Přesto je však znám velmi dobře zachovalý výtisk a je dokonce vybarven.

Vybarvení již nese znaky tehdejší módy v rozvržení barev. Jsou dotčeny pouze plochy mapové kresby, výzdoba mapy zůstala černobílá.

---

[49]) Srovnej: W. SOSNA, Jonas Nigrini (jako pozn. 1).

Celoplošně je vybarveno území Těšínska, má barvu růžovou. Frýdecko a prostor Bílska jsou zelené, území Moravy žluté. Na příslušné ploše je pak sytým odstínem téže barvy zdůrazněn průběh hranic. Tyto jsou obtaženy po obou stranách. Barevně jsou odlišeny i hranice moravských enkláv ve Slezsku.

Základní barevná výplň ploch je v místě výskytu lesních celků ještě překryta světle zelenou barvou.

Sytou červení jsou zdůrazněna některá města, jmenovitě Ratiboř, Bohumín a Těšín.

Také vybarvení proběhlo bez potřebných znalostí a pečlivosti. Tahy štětcem jsou nestejnoměrné až nedbalé.

Je škoda, že bylo použito jen tak málo barevných odstínů, v souladu s legendou mapy mělo být zdůrazněno mnohem více měst, mapa by při vybarvení výzdoby nabyla na atraktivnosti.

Avšak i tento malý rozsah učinil mapu přehlednější a základního cíle vybarvování bylo tedy dosaženo.

16/ Vydání mapy a rozdíly mezi výtisky

1/ Úvod

Shora popsané 1. vydání mapy Těšínska Jonáše Nigriniho bylo sice navenek graficky nevalné, ale vzhledem ke svému obsahu, a z toho vyplývající podrobnosti, je bezesporu hodno naší pozornosti a uznání.

Jeho autora stálo jistě velké osobní úsilí a mnohé náklady. Byl prvním, kdo na Těšínsko přinesl mapu takovéto úrovně, prvním, kdo vytvořil mapu, která v té době mohla skýtat mnohý užitek při jeho správě, rozvoji a ochraně.

Přesto se nedočkal vděku a ocenění. Naopak. Jeho, možná i několikaleté, dílo se dočkalo velmi neblahého konce. Nedlouho po vydání mapy byly všechny hotové výtisky, které bylo možno zajistit, zkonfiskovány a zničeny.

Důvody zmíněného zákroku proti jeho osobě nejsou plně známy.

Snad to byly důvody náboženské, Jonáš Nigrini byl evangelík, snad to bylo proto, že zdejší slezskou zemskou hranici, o jejíž průběh se vedl spor s Uhrami, zakreslil na své mapě ve prospěch Uher.

Možná také proto, že v té době již bylo zahájeno státní podrobné mapování Slezska [50)] a jeho hlavní tvůrce, poručík ženijního vojska Jan Wolfgang Wieland (? – 1736),[51)] si nepřál žádnou konkurenci.[52)]

---

[50]) Stalo se tak na podzim roku 1722. Viz: V. NOVÁK, Wielandovy (jako pozn. 3), s. 294.

[51]) Karel KUCHAŘ, Mapy (jako pozn. 6), s. 50; J. JANCZAK, Zarys (jako pozn. 14), s. 71; Eva SEMOTANOVÁ, Atlas zemí Koruny české, Skřivan, Praha 2002, s. 35.

[52]) Viz také: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 1.

Mimo vydání 1., které bylo popsáno výše, bylo vyhotoveno vydání další, ale z nové tiskové desky a v částečné novém odlišném vzhledu. Především nese znaky dobré rytiny, tvůrcem tiskové desky byl rytec Jan Ludvík Andrea (? – ?).[53)]

Nelze s určitostí říci, proč se tak vlastně stalo. Zda to bylo jen přání nahradit předchozí nedokonalou tiskovou desku deskou novou, nebo zda byla v té době již zabavena a zničena většina nákladu 1. vydání a autor mapy si přál ztracené výtisky nahradit výtisky novými.

Varianta B (mladší)

2/ Orientace, základní vzhled, obsah a název mapy

Mapa je orientována k severu. V mezi rámovém pruhu horní části rámu mapy čteme latinský název této světové strany vypsaný velkými písmeny latinské abecedy SEPTENTRIO ., tedy česky sever. Vlevo vidíme stejně umístěný popis OCCIDENS ., čili česky západ, dole pak MERIDIES. a nakonec vpravo ORIENS. . V obou případech tedy přeloženo do českého jazyka: jih a východ.

Mapa má tvar ležatého obdélníka, je uložena v rámu mapy. Ten je vnitřní a vnější, na vnitřním jsou vyneseny rysky zeměpisných souřadnic a jejich popisy, vnější je tvořen dvojicí slabé a silné čáry.

Vlevo dole je čarami místního poledníku a rovnoběžky vymezen prostor s kartuší ve tvaru velkého širokého štítu se zdobnými okraji, o něj se po stranách opírají 2 štítonoši v kroji uherských hajduků.[54)] Jsou vyzbrojeni šavlemi, bambitkami a bojovými kladivy na dlouhých topůrcích. Také u jejich nohou jsou velké nádoby s obručemi, z nichž vytékají proudy vod. Tato kresba představuje prameny řek Olše a Visly, zde s popisem Olsa a Vystula. Opět vidíme znaky měst jimiž na Těšínsku tyto řeky protékají. Takto jsou představena města Jablunkov,[55)] Těšín, Fryštát, Skočov a Strumeň.

Tato scéna je na pozadí zvlněné obydlené krajiny s vysokými horami.

Kartuši vévodí dobře propracovaný znak lotrinského rodu.

Přední místo prostoru zaujímá 8 řádkový latinský text s názvem mapy ve znění: DUCATUS TESCHINENSIS / IN SILESIA SUPERIORE / cum adjacentibus Regnorum vicinorum, Hunga = / riae videlicet et Poloniae, nec non Marchionatus / Moraviae etc. Terminis, / MAPPA SPECIALIS / sedulo, delineata, ą Iona Nigrino Hung: / Collegae Scholae Tesch: Evang: .

To v českém překladu znamená: Knížectví těšínské v Horním Slezsku s přilehlými královstvími sousedními, zejména Uherskem a Polskem, také

---

[53]) Viz: W. SOSNA, Jonas Nigrini (jako pozn. 1). Popis mapy dále dle tohoto faksimile.

[54]) Viz: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 1.

[55]) Vyobrazení beránka Božího s korouhví jako znaku města Jablunkova bylo na předchozím 1. vydání mapy z roku 1724 a zde, pravděpodobně jeho prvním grafickým představením. Pro onu dobu byl znám pouze z městské pečeti. Ke znaku osobní sdělení ředitele ZA Opava dr. Karla Müllera autorovi, k pečeti viz: K. MÜLLER, Pečeti (jako pozn. 10), 36 – 37.

markrabstvím moravským a dalšími okrsky. Mapa speciální, upřímně načrtnuta Jonášem Nigrinim, uherským členem evangelické školy v Těšíně.[56)]

Při středu dolního okraje mapy je již jednou popisovaný výjev denního života na salaši ve chvíli, kdy je navštívena hostem. Na rozdíl od předchozího podání této scény, je tato na mnohem vyšší kresebné úrovni. Je zrcadlově převrácená, což na její skladbě nic nezměnilo.

Opět zde vidíme 5 mužských postav, v popředí odpočívá muž, o němž, dle jeho bohatého šatu, můžeme s jistotou soudit, že je zde cizí, avšak vzácným hostem. Je uctivě vítán jedním z účastníků děje, svědčí o tom rozmáchlé gesto pravé ruky se smeknutým širokým kloboukem. Ostatní osoby jsou v prostém horalském oděvu. Hrají na hudební nástroj, horalskou fujaru, připravují pokrm či nápoj, starají se o ovce se psem.

Součástí scény je roubená salaš, je popsána jako Salasch a Koliba, dále ohrada s ovcemi, ta je popsána jako Koschar.

Celek je položen v hornaté krajině se vzrostlými stromy.[57)]

Významným doplňkem tohoto paregonu je rozsáhlý 11 řádkový latinský text, který je umístěn na protilehlé straně u středu horního okraje mapy, kde nahradil dřívější věnování knížeti Leopoldu Josefu Karlu Lotrinskému. Je v podstatě výkladem k popisované scéně na salaši. Ohraničuje ho prohýbaný zdobený rám.

In Carpatis montibus Silesiam, imprimis Ducatus Teschinensem, Moraviam, Hungariam et / Poloniam disterminantibus pertotius . anni spatium certum ovium solito praegrandium genus / pascitur. Omnes oves cornigerae sunt, guarum Cornua mirum in nodum gyrantur. Herbis vescun / tur prastantissimis, hisce in montibus ubertim enascentibus. Opiliones in tugurüs in montibus spar= / sim exstructis habitant, quae lingua Sclavonica Salasch dicuntur, Lac quod mulgetur praesen= / tissimum habetur remedium ad Podagrae dolores sistendos. Huc se recipiunt hoc / malo affecti, et guidem mense Majo, quo tempore herbarum virtus / efficacissima est, ac per totum hunc mensem Lac hoc / bibunt, quo curati sunt multi, quod multa in illis locis / aitestantur exempla. Hanc notitiam ideo Heic apponere / voluimus, quo infra positum parergon illustremus.

Ve volném českém překladu: V karpatských horách, které tvoří hranici mezi Slezskem, knížectvím těšínským, Moravou, Uhrami a Polskem, pase se v průběhu celého roku jistý druh neobyčejně velikých ovcí. Všechny ovce mají rohy, ty rohy jsou podivuhodně zakroucené do uzlu. Živí se vynikajícími bylinami, které v horách rostou ve velkém množství. Pastýři žijí v chatách, které jsou zřízeny roztroušeně v kopcích, které se ve slovanském jazyce nazývají salaš. Vydojené mléko se považuje za nejúčinnější prostředek na zmírnění bolestí dny. Sem přicházejí ti, kteří tou chorobou trpí a to zvláště v měsíci květnu, kdy je léčivá síla bylin nejúčinnější a přes celý tento měsíc to mléko požívají, čímž se mnozí uzdravili, jak ukázalo mnoho případů v okolí. Tuto poznámku jsme zde připojili proto, abychom objasnili níže vykreslený parergon.[58)]

---

[56]) Srovnej: Viz: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 1.

[57]) Podrobný popis a výklad parerga viz: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 2 – 3.

[58]) Viz: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 3.

Vpravo dole je zdobená kartuše s mapovou legendou. Je latinsky nadepsána Signorum Explicatio :, to znamená: vysvětlující znamení.

Má celkem 13 řádků, obsahuje 14 mapových značek.

Urbs Celebris. .	významné město
Oppidum.	městečko
Arx et Castellum.	hrad a pevnost
Pagus cum Templo.	vesnice s kostelem
Pagus sine Templo.	vesnice bez kostela
Vila.	statek
Vicus.	osada
Piscina.	rybník
Mons prae ceteris celebris.	hora nad jiné významná
Opilionis casa cum septo pecuario vulgo Salasch.	ovčín, chatrč s ohradou pro ovce lidově zvaná salaš
Fabrica papyri.	papírna
Officina Ferri.	železárna
Vinetum.	vinice
Bona Camerae Duc: Teschinensis.	statky těšínské komory

Obsah mapy je dán touto mapovou legendou. Navíc jsou v mapě zobrazeny vodní toky, lesní porosty a hranice, vše s popisem.

3/ Velikost mapy

Mapa má rozměry 580 x 485 mm. [59)]

4/ Měřítko mapy

Měřítko mapy je asi 1 : 160 000. [60)]

Uživatel mapy si mohl posloužit 2 délkovými měřítky Horae unius iter. a Modulus Milliaris Geographici Vulgaris., která byla umístěna do plochy parergonu před jeho základní scénu.

Volně přeloženo do českého jazyka: míra hodinové chůze, míra obecné zeměpisné míle.

Jestliže v případě 1. vydání byl poměr mezi těmito délkovými měřítky a zeměpisnou sítí jasně stanoven a v rytině mapy přesně dodržen, na této mapě 2. vydání tomu tak není.

---

[59]) Viz: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 4; W. SOSNA, Jonas Nigrini (jako pozn. 1).

[60]) W. SOSNA, Jonas Nigrini (jako pozn. 1).

Na 4 díly rozdělená hodinová míle by se měla ztotožňovat se 4´délkovými. Namísto toho je stejně dlouhá jako přibližně 2,5´šířkové.

Pod ní položená obecná zeměpisná míle, takto označená Jonášem Nigrinim, je rozdělena na 5 dílů, které by měly být stejně dlouhé jako 5´šířkových. Není tomu tak.

Pod ní leží další, ale neoznačené délkové měřítko, rozdělené na 4 díly. Ty rozměrově souhlasí s velikostí 5´šířkových.

Je zřejmé, že toto záměr autora mapy nebyl. Pravděpodobně se zmýlil rytec.

Varianta A (starší) má přibližné měřítko mapy 1 : 153 000. Varianta B (mladší) má měřítko mapy 1 : 160 000. Srovnáme – li délku měřítek hodinové míle, zjistíme, že rytec přenesl délkové měřítko hodinové míle z mapy varianty A, aniž by jeho délku přizpůsobil zmenšenému měřítku mapy varianty B, kterou hodnotíme. Neupravil ho, nezkrátil ho. Jeho délka pak neodpovídá 4´délkovým, jak by měla, ale je delší a činí asi 4´a ¼´délkové.

Jeho obecná zeměpisná míle, tedy délkové měřítko takto označené Jonášem Nigrinim, má namísto 5´šířkových přibližnou velikost 8´délkových.

Jak již bylo vypočteno výše, 1´ délková má v našem zájmovém prostoru velikost asi 1207 m, to znamená, že:

8´délkových = 1207 m x 8´= 9656 m. To není v souladu s tím, co bylo zjištěno pro variantu A , kde délka takovéto obecné hodinové míle = 9265 m.

Tato nesoulady byly pravděpodobně zjištěny, svědčí o tom dodatečné dorytí délkového měřítka obecné zeměpisné míle, ale nesprávná délková měřítka již nebyla odstraněna a nahrazena novými, správnými.

Tento nedůsledný a polovičatý postup musel nutně vést ke ztížení práce s mapou, znejistění jejího uživatele a k částečnému snížení hodnoty celé mapy.

5/ Zobrazené území

Je zobrazeno území mezi 49^0 22´ až 50^0 03´severní zeměpisné šířky a 39^0 44´ až 41^0 06´ východní zeměpisné délky, to znamená, že v tomtéž rozsahu jako na předchozím 1. vydání.

6/ Sídla

Vyjádření polohy a významu sídel je na této mapě z legendy mapy věnováno celkem 11 mapových značek. Viz legenda mapy výše. Ty doznaly jen drobných úprav, změnu vidíme u značky salaše. Namísto malého obdélníka s ještě menším obdélníkem uvnitř, vidíme drobnou kresbu řídké kruhové ohrady z tyčí, uvnitř je malý kroužek.

Půdorysně, s náznakem bastionového opevnění, je z velkých měst zobrazeno jedině knížecí město Ratiboř, na mapě RATIBOR.

Tento druh opevnění je, stejně jako na mapě 1. vydání, znovu zakreslen při východním okraji mapy v Polsku, kde je připojen k zákresu města Ludwikowice. Jeho současný název je Łodygowice.

Pak jsou to zemská opevnění, zvaná šance, při slovenské (uherské) hranici.

Se středověkým opevněním, v podobě pohledového plánu, je představeno knížecí město Těšín, na mapě je popsáno jako TESCHEN.

Chybí významné město Opava. Protože na předchozím vydání zasahovalo do rámu mapy, stejně tak i polské město Żywiec, bylo tentokráte vynecháno. Zůstal jen český popis Oppawa.

Ostatní města, označená jako Oppidum, jsou nyní v mapě velmi dobře rozpoznatelná a určitelná, stejně tak i sídla další, včetně těch nejmenších.

Při novém zpracování mapy byl učiněn pokus k odstranění některých nedostatků, tak například byl připojen popis Zlin ke značce na území Polska, která byla v 1. vydání mapy osamocena.

Současně byly i změněny některé popisy. Ne vždy k lepšímu. Kijowitz byl změněn na Kyowitz, Deutschleuten na Teutschleuten.

7/ Vodstvo

Také tato mapa zobrazuje vody tekoucí a stojaté v téže míře podrobnosti jako předchozí vydání, to znamená například včetně říčních ostrovů, spíše však vodních ramen na řece Olši a Visle.

Mnohem lépe než dříve jsou umístěny názvy pojmenovaných vodních toků, jsou vloženy častěji, „plynou“ po nich, nepřevracejí se a jsou dobře čitelné.

Jsou označeny pramenné oblasti řeky Olše, řeky Visly, řeky Bělé. Znění je toto: Olsa fons, Tres Vistulae Fontes, Fons Bialae. V českém překladu: pramen Olše, tři prameny Visly, pramen Bělé.

Tak jako byl doplněn dříve zapomenutý název sídla, byl popsán i 1 vodní tok a to řeka Oščadnica. Avšak doplněný název byl chybný, vodní tok byl mylně popsán jako Kyssuca Fl.[61)]

8/ Reliéf

Vyjádření reliéfu novým zpracováním výrazně utrpělo. Rytec nepochopil smysl původního autorova zákresu a přiměřené tvarování jednotlivých vrcholů sjednotil do, v podstatě se opakující, podoby zcela nepatřičně rozeklaných vysokohorských skalisek, které v daném prostoru nemají žádné zdůvodnění. Takovéto podání je takřka bezcenné, nemá potřebnou vypovídací hodnotu.[62)]

Pouze pojmenované vrcholy, v legendě mapy latinsky označené jako Mons prae ceteris celebris, to je česky: hora nad jiné významná, jsou vykresleny o něco vyšší. Jsou popsány stejným způsobem jako již dříve.

---

[61]) Srovnej: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 4.

[62]) Srovnej: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 4.

9/ Porosty

Žádné změny nenastaly ve vyjádření porostů. Jsou představeny pouze 2 druhy, to je lesy a vinice.

Lesy jsou představeny v jednotné mapové značce, na rozdíl od 1. vydání mapy jsou vykresleny jen v nižších polohách, nejsou již na horských svazích, které jsou jejich přirozeným stanovištěm.

Základní rozložení v mapě je totéž, nelze předpokládat většinový soulad se skutečným rozmístěním v krajině.

Vinice jsou opět vykresleny severovýchodně od města Skočova za pravým břehem řeky Visly u vesnice Pierściec, na mapě je popsána jako Perstetz.

10/ Hranice

Jako má mapa stejný rozsah zobrazeného území, tak má i zachycen stejný počet správních celků.

Průběh hranic, ať již zemských, nebo knížectví, či dalších menších územních celků, je vyjádřen čárkovanou a tečkovanou čarou.

Hranice těšínského knížectví je čárkovaná, hranice zemské, to je mezi Slezskem a Moravou, Moravou a Uhrami, Uhrami a Polskem,Polskem a panstvím Pština, panství Pština a Slezskem je tečkovaná.

Tečkovaná je i hranice moravských enkláv ve Slezsku, Bohumínska, Frýdecka a panství Bílsko.

11/ Názvosloví a popis

Také zde je názvosloví mapy latinské, německé, české, a polské. V jeho užití nevidíme žádné zásadní změny, které by vyžadovaly samostatný komentář.

Toto vydání mapy má mnohem lépe zpracováno popis mapy. Je výrazný, dobře prokreslený, snadno čitelný, odstupňovaný a promyšleně umisťovaný.

Například pro velké územní celky a města je použito velkých písmen latinské abecedy, písmo je tučné, zesílené.

Obdobně byla upravena i písmena většinově použité italské kurzívy v případě popisu velkých řek.

Počáteční písmena jsou zvětšena i tehdy, jsou li popisy pojednány jen velkými písmeny.

Malá sídla jsou popsána malými písmeny italské kurzívy. Stejně tak významné vrcholy, menší toky a prameny vybraných řek.

Dobře je, podle významu slov, odstupňováno písmo v názvu mapy.

Písmo je sice robustní, nepostrádá ale potřebnou eleganci. Příklady nalezneme v textu názvu mapy a ve věnování knížeti lotrinskému.

Díky vyšší kvalitě popisu mapy vzrostla i celková úroveň jejího vzhledu.

12/ Přesnost mapy

Je stejná jako předchozího vydání. Nesrovnalosti byly zjištěny ve vykreslení délkových měřítek. Viz výše.

13/ Tvorba tiskové desky

Mapa byla tištěna z mědirytiny.

Byl zachován obvyklý postup práce. Nejprve byly vyryty polohové značky sídel, pak přemostění, tekoucí vodstvo, popis, reliéf, porosty a hranice. To vše do předem připraveného rámu mapy. Zcela nakonec byly vyryty čáry zeměpisné sítě poledníků a rovnoběžek.

Autor tiskové desky rytec Jan Ludvík Andrea byl odborníkem. Kresebné prvky jsou sice mnohdy vyryty poněkud silnější čarou, jsou zato dobře vytištěné. Prokázal ale i potřebnou lehkost kresby, je patrná ve vyjádření reliéfu mapy. Ovládal rytinu rovných tenkých čar i dlouhých elegantních křivek, ovládal zrcadlové rytí písmen.

Byl také schopným kreslířem, zvláště kresba postav uherských hajduků je mimořádně zdařilá. Byl rozhodně lepší, než mnozí jiní rytci jeho doby.

14/ Barevnost mapy

Tisky varianty B jsou také velmi vzácné. Ale i zde známe vybarvený výtisk. K vybarvení mapy byla použita červená, světle zelená a modrá barva. Jimi jsou obtaženy hraniční čáry, ale někdy jen z 1 strany. Plošně je pojednáno jen Bohumínsko a panství Bílsko.

I při velmi omezeném počtu barev působí celek velmi dobře, jednotlivá území jsou dostatečně rozlišena a výrazná.

15/ Závěr

Přesné příčiny nejsou známy, ale toto vydání potkal stejný osud jako vydání předchozí. Bylo zabaveno a bezmála celé zničeno.[63)]

Možná se tak stalo proto, že svým způsobem povinný a očekávaný ponížený text věnování knížeti lotrinskému, byl opovážlivě nahrazen nepanským „nízkým“ [64)] vlastivědným textem o léčebných účincích „nějakého“ ovčího mléka.

Snad i zde zasáhl císařský kartograf Jan Wolfgang Wieland.

---

[63]) Autorovi se prozatím nepodařilo zjistit, zda se tak stalo nadvakrát, zda bylo nejprve ze shora uvedených důvodů zabaveno a zničeno 1. vydání a poté později opětovně z nových důvodů i 2. vydání. Nebo zda 2. vydání se stalo příčinou, která vedla i ke zničení výtisků 1. vydání.

[64]) Řečeno jazykem doby. Poznámka autora.

Výsledkem této násilné skartace je, že se mapa stala nesmírně vzácnou a je známo pouze několik výtisků jak varianty A, tak varianty B. [65)]

Obě vydání mapy je však potřeba cenit i z dalších důvodů.

Mapa je vůbec první podrobnou mapou Těšínska. Má dostatečně bohatý značkový klíč, dokázala vystihnout základní rysy území i jeho zvláštnosti, jako například papírny, železárny, především však ale salaše a pohraniční zemská opevnění.

Vyjádření vodstva,[66)] reliéfu i porostů nebylo jen schematické.

Je relativně velmi přesná, v některých případech přesnější než práce profesionálních zeměměřičů ve státních službách. [67)]

Uchovala řadu původních zeměpisných názvů, jen málo komolila místní slovanské názvosloví.

Poskytla doplňující grafické i textové informace, které byly zajímavé již v době svého vzniku. V současnosti mají neobyčejnou vypovídací a dokumentární hodnotu, část z nich o jedné významné a velmi rozšířené oblasti života na Těšínsku, a jsou mimořádně cenným a nenahraditelným podkladem pro práci historiků, heraldiků a především etnografů.

Mapa mohla sloužit v řadě oblastí jak uvnitř hranic těšínského knížectví, tak i mimo ně. Zvláště mohla být využita v místním školství, pro jehož potřeby byla asi vytvořena.

Mapa Těšínska je mapa menšího územního celku s vhodně zvoleným měřítkem, které, kromě řady zeměpisných skutečností, umožnilo zobrazit daný prostor na středním formátu papírového archu. Tím nabyla rozměrů příruční mapy s možností praktického použití i v terénu.

Mohla proto sloužit i jako mapa cestovní, tento účel však byl omezen zcela chybějícím zákresem jakýchkoli cest a takřka žádných přechodů přes vodní toky, což by alespoň takto naznačilo možné komunikační směry v oblasti. Jediným vodítkem zde pak byly zákresy vodních toků, dle jejichž průběhu bylo možno alespoň částečně usuzovat na místní přepravní možnosti.

V celé mapě jsou zaznamenána snad jen 3 přemostění v městech Ratiboři, Bohumíně a Těšíně.

Mapa Těšínska Jonáše Nigriniho je velmi dobrým výsledkem práce soukromé osoby. Z jejího zničení musel autor zažít nesmírné zklamání, byla to jeho velká osobní tragédie, která ho jistě duševně i hmotně zlomila a poznamenala na celý život.

Alespoň malým zadostiučiněním, bez jakéhokoli tolik potřebného peněžního prospěchu, mu mohlo být, že byla napodobena a že jako doplňkový a vstupní podklad byla použita i při probíhajícím státním mapování Těšínska.[68)]

---

[65]) V tomto ohledu učinil velmi záslužná šetření autor zde citované práce Jiří Kaláb. Viz: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 5.

[66]) Těšínsko, a přilehlá území, mělo v té době velmi rozvinuté vodní hospodářství – rybníkářství. Viz: J. JANCZAK, Zarys (jako pozn. 14), s. 69. Zde i jeho další vyjádření k úrovni této mapy.

[67]) Viz poznámka 45.

[68]) Viz: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 5.

1/ Mapa těšínského knížectví Matouše Seuttera z doby kolem toku 1740

1/ Úvod a autor mapy

Okolo roku 1740[69)] vydal norimberský rytec,[70)] zeměpisec, kartograf a nakladatel, žák dalšího významného tvůrce map, rovněž z města Norimberku, Jana Baptisty Homanna (20.3.1664 – 1.7.1724), Matouš Seutter (20.9.1678 – 1757), působící v rakouském císařském hlavním městě Vídni a bavorském městě Augsburku, mapu Těšínska. Mapu ryl Tobiáš Konrád Lotter (14. 7. 1717 – 1774).[71)]

2/ Vznik mapy

Mapu vytvořil jako takřka prostou kopii na podkladě 2. vydání mapy Těšínska Jonáše Nigriniho. Viz legenda mapy, zde nezaměnitelná oválná mapová značka salaše a například popisy sídel Kyowitz a Teutschleuten.

3/ Orientace, základní vzhled, obsah a název mapy

Mapě byla ponechána severní orientace, latinské popisy SEPTENTRIO, OCCIDENS, MERIDIES, ORIENS, tedy česky sever, západ, jih a východ vidíme na mapě umístěné nahoře, vlevo, dole a vpravo.

Mapa byla částečně upravena. Má sice stejný tvar ležatého obdélníka, je ohraničena vnitřním a vnějším rámem, na kterém jsou vyneseny průsečíky s poledníky a rovnoběžkami, název mapy je však umístěn nahoře při středu mapy a jeho původní místo v levém dolním rohu mapy je zaplněno vedutou hlavního města knížectví Těšína. Vpravo dole je vykreslena legenda mapy.

Veduta města Těšína je obklopena prostým dvoj linkovým rámem tvaru ležatého obdélníka, je nadepsána TESCHEN a je to pohled na město přes řeku Olši od západu.

Představuje ho na srázném pravém břehu této řeky jako výstavné město s bohatou zástavbou, s řadou dominant, obehnané velmi vysokými středověkými hradbami s četnými opěrnými pilíři, ale bez dalších zpevňujících obranných prvků.

Vlevo je knížecí zámek, dříve mohutný hrad, kdysi významný opěrný bod knížecího Piastovského rodu. K městu vede dlouhý dřevěný most příznačně německy pojmenovaný Lange bruck, čili česky Dlouhý most. Vpravo za městem, na vyvýšenině, je popraviště, stojí tam zděná šibenice.

---

[69]) J. JANCZAK, Zarys (jako pozn. 14), s. 69.

[70]) Zdeněk KUČERA, Svět podle Ortelia, katalog výstavy, Muzeum Těšínska, Karviná – Fryštát, 2005, s. 42.

[71]) Životopisné údaje všech 3 mužů viz: M. V. DRÁPELA, Vývoj (jako pozn. 26), s. 128, 131 a 134.

Takovýchto označení je v kresbě města celkem 7. Vysvětlivky jsou vypsány na vykreslené, smyšlené hrubě otesané skále ležící před městem na levém břehu vodního toku.

Jsou očíslovány a čteme zde:

1. Das Fürstliche Schloß.	knížecí zámek
2. Spital Kirch.	špitální (nemocniční) kostel
3. Pfarr Kirch.	farní kostel
4.Teutsche Kirche.	německý kostel
5. Das Raht hauß.	radnice
6. Ober thor.	Horní brána
7. Lange bruck.	Dlouhý most

Legenda mapy je obklopena rámem tvořeném rostlinnými motivy, jsou zde různé ratolesti a květy.

Je stejná, liší se jen v detailech vykreslení vlastních mapových značek a v jejich popisu – vysvětlení.

Je nadepsána Signorum Explicatio:, to česky znamená: vysvětlující znamení a obsahuje:

Má celkem 13 řádků, obsahuje 14 mapových značek.

URBS CELEBRIS.	významné město
Oppidum.	městečko
Arx et Castellum.	hrad a pevnost
Pagus cum Templo.	vesnice s kostelem
Pagus sine Templo.	vesnice bez kostela
Vila.	statek
Vicus.	osada
Piscina.	rybník
Mons prae ceteris celebris.	hora nad jiné významná
Opilionis casa cum septo pecuario vulgo Salasch.	ovčín, chatrč s ohradou pro ovce lidově zvaná salaš
Fabrica papyri.	papírna
Officina Ferri.	železárna
Vinetum.	vinice
Bona Camerae Duc: Teschinensis.	statky těšínské komory

Kromě toho jsou v map zakresleny tekoucí vody, reliéf, lesní celky a hranice.

Název mapy je ověnčen bohatě zdobeným rámem tvořeným rohy hojnosti s vítěznými ratolestmi a rostlinnými motivy naznačující bohatost knížectví. V dolní části leží vyčiněná zvířecí kůže, nahoře je hlava berana, nebo ovce, o jejichž zvláštním velkém a rohatém druhu hovořila zde již odstraněná vysvětlivka z minulé mapy.

Nalevo je pohled na úrodnou krajinu. V popředí je obilné pole a vzadu strom, pozadí tvoří hory. Před polem leží role sukna.

Napravo je zachycena skupina 5, pansky oblečených, mladých mužů, kteří spolu po dvojicích rozmlouvají.

První vlevo, silně rozkročen a v předklonu, kreslí něco na zvířecí kůži, dvojice vpravo stojí u velkého naraženého sudu. Vzadu je listnatý les, na louce se pasou ovce.

Název mapy je latinský a ve 14 řádcích zní:

Nova et accurata / Geographica Delineatio / DUCATUS / TESCHENENSIS / IN SILESIA SUPERIORE / cum finitimorum Hungariae et Poloniae / Regnorum, ut et Moraviae limitibus, / aeri incisa / Opera et sumtibus / MATTHAEI SEUTTERI / Geogr. Caesarei et Chalcogr. Aug. Vind. / Cum Gratia et Privill S.R.I. Vicariatus / in partibg. Rheni, Sveviae, et Juris / Franconici.

To v českém překladu znamená: Nová a pečlivě načrtnutá mapa knížectví těšínského v horním Slezsku s zeměmi, královstvími uherským a polským, a také Moravou. Dílem a nákladem Matouše Seuttera, císařského kartografa a císařského mědirytce ve Vídni se svolením a privilegiem vikariátu J. M. C. v částech porýnských, svébských a francouzské Jury.[72)]

Na protilehlé straně u dolního rámu mapy je obdobně rostlinnými a textilními motivy vymezen prostor se znakem města Těšína, ve kterém leží 2 délková měřítka.

Na mapě již není parergon se scénou horské salaše a jak již bylo řečeno, tedy ani příslušné vysvětlení.

4/ Velikost mapy [73)]

Mapa má následující rozměry:

rozměr archu:	621 x 529 mm
rozměr potištěné plochy:	578 x 490 mm
rozměr mapové kresby:	561 x 473 mm

5/ Měřítko mapy

Z výše uvedených výpočtů víme, že:

1^0 šířkový mezi 49^0 a 50^0 severní zeměpisné šířky má velikost 111 206,8 m.

To znamená, že:

1´ šířková mezi 49^0 a 50^0 severní zeměpisné šířky má velikost 111 206,8 m : 60´ = 1853,4 m, zaokrouhleně 1853 m.

---

[72]) J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 1.

[73]) Podle původního výtisku, který je uložen ve sbírkách Slezského zemského muzea v Opavě a má inventární číslo Ch 1022.

Na západním a východním rámu mapy jsou vyznačeny dílky ´ severní zeměpisné šířky, jsou popsány od 49 ^{0} 25´, je zde latinský popisek Latitudo 49: Gradus, po 50 ^{0}.

To znamená, že mezi těmito hodnotami leží celkem 35´. Tato úsečka má na mapě délku 405 mm.

Měřítko mapy vypočteme jako podíl skutečné délky 35´ v terénu a jejich délky na mapě.

1853 m x 35´= 64 855 m : 0,405 m = 160 135,8

Zaokrouhleně : 160 136

Měřítko mapy je asi 1 : 160 000.[74)]

6/ Zobrazené území, sídla, vodstvo, reliéf, porosty, hranice, názvosloví a popis

Mapa je takřka věrnou kopií své předlohy, v nadepsaných tématech nebyla konána žádná šetření.

7/ Přesnost mapy

Přesnost mapy lze očekávat stejnou, jaká byla na mapě Jonáše Nigriniho 2. vydání. Byl zjištěn nesoulad mezi délkovými měřítky a dalšími rozměry na mapě, které by měly na sebe navazovat.

Také zde zjišťujeme nesoulad, je ještě horší než na předloze. Znamená to, že Matouš Seutter mapu svého předchůdce pouze převzal, aniž by ji nějak prověřil. Mohl ji snadno opravit pouhým prodloužením délek jednotlivých měřítek.

8/ Tvorba tiskové desky

Mapa má ale jistou přednost. Je vyryta mimořádně pečlivě, s velikou zručností a čistotou, zvláště patrnou v popisu. Rytec měl velké zkušenosti a umělecký cit. Jeho doprovodné kresby jsou zdařilé, proporčně zvládnuté.

Celková kresba působí sice díky silnějším čarám poněkud zahuštěným dojmem, snad až přeplněně, není to však na závadu. Mapa byla přesto v detailech dobře čitelná. Snad aby mapu více nezaplňoval, nevyryl již zeměpisnou síť.[75)]

S dobrým pocitem pak mohl do mapy vepsat své jméno. Je vpravo dole, v pruhu mezi vnitřním a vnějším rámem. Zde latinsky napsal: Tob: Con: Lotter, Sculps. V českém překladu : Tob(iáš) Kon(rád) Lotter, ryl.

---

[74]) Toto měřítko mapy je stejné jako měřítko mapy Jonáše Nigriniho 2. vydání. Viz také: Mariusz DWORSATSCHEK, Imago Silesiae – z kolekcji Tomasza Niewodniczańskiego, TPO, Wrocław 2002, s. 81.

[75]) Viz také: J. KALÁB, Nigriniho mapa (jako pozn. 2), s. 4.

9/ Barevnost mapy

Mapa je vybarvena způsobem přednostně užívaným v polovině 18. století. Jsou olemovány hraniční čáry a plochy zájmových území jsou v celém rozsahu pokryty světlejším odstínem téže barvy.[76)]

Výsledkem bylo dobré rozlišení jednotlivých územních celků.

Nejvýznamnější města v mapě jsou zdůrazněna červenou barvou, dokonce jsou barevně olemovány i některé vodní plochy.

10/ Závěr

Mapa Těšínska Matouše Seuttera nepřinesla v zobrazení tohoto území nic nového. Byla pouze dobrou, vhodně, podle vlastního vkusu, [77)] upravenou kopií původní předlohy.

I ona se dočkala dalších vydání, toto však již není předmětem našeho studia, uskutečnily se v době mimo námi určený časový rámec.[78)]

---

[76]) Jako příklad viz také barevnou reprodukci mapy in: M. DWORSATSCHEK, Imago (jako pozn. 73), s. 82.

[77]) Matouš Seutter je znám jako tvůrce plánů měst i s jejich vedutami. Viz: Z. KUČERA, Svět (jako pozn. 69), s. 42.

[78]) Viz původní výtisk ve sbírkách Slezského zemského muzea v Opavě s inventárním číslem Ch 1473. Autor této odvozeniny byl nástupce Matouše Seuttera, jeho zeť, výše uvedený Tobiáš Lotter. Tento muž většinou pouze přebíral hotové tiskové desky, vložil do nich své jméno a aniž by je jakkoli aktualizoval, vydával je takto dále. Viz: Z. KUČERA, Svět (jako pozn. 69), s. 42. V názvu mapy čteme: TOBIAE CONRADI LOTTERI, / Geographi et Chalcogr. Aug. Vind. / . Jako autor rytiny měl však na to plné právo. Barevná reprodukce této mapy viz: M. DWORSATSCHEK, Imago (jako pozn. 73), s. 82, s. 81 komentář k této reprodukci .